

Эрнст Кассирер [пер. с нем. и коммент. С.О. Кузнецов и Б. Вимер] // *Избранное. Опыт о человеке / Эрнст Кассирер.* – М.: Гардарика, 1998. – С. 7–154. – (Лики культуры). 8. Мінаков М. *Історія поняття досвіду / М. Мінаков.* – К.: Парапан, 2007. – 380 с. 9. Тиллих П. *Динамика веры / Пауль Тиллих [пер. с англ. Т.И. Вевюрко]* // *Избранное: Теология культуры / Пауль Тиллих.* – М.: Юрист, 1995. – С. 132–215. 10. *Философский энциклопедический словарь / ред. кол.: С.С. Аверинцев, Л.Ф. Ильичев и др.* – 2-е изд. – М.: Сов. Энциклопедия, 1989. – 815 с. 11. Франк С. Л. *Духовные основы общества / Семен Франк.* – М.: Республика, 1992. – 511 с. – (Сер. “Мыслители XX века”). 12. Фуко М. *О трансгрессии // Танатогорафия эроса: Жорж Батай и французская мысль середины XX века.* – СПб.: 1994. – С. 111–131. 13. Хайдеггер М. *Что такое метафизика? / Мартин Хайдеггер [пер. с нем., вступ. ст. и коммент. В.В. Биbihин]* // *Время и бытие: Статьи и выступления.* – М.: Республика, 1993. – С. 16–27. 14. Хоружий С.С. *К феноменологии аскезы / С.С. Хоружий.* – М.: Изд-во гуманитарной литературы, 1998. – 352 с.

УДК 173

Ольга Липка

Львівська національна музична академія ім. Миколи Лисенка

ХРИСТИЯНСЬКА РОДИНА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ: РЕАКЦІЯ НА ВИКЛИКИ ЧАСУ

© Липка Ольга, 2012

Представлено виклики, які висуває інформаційний простір перед християнською родиною. Проаналізовано вчення католицьких богословів та філософів ХХ ст. про подружжя. Стверджується, що вони обґрунтовують його неминущу цінність та відповідність людській природі навіть у сучасних умовах. Пропаговані мас-медіа всездозволеність та гедонізм у сексуальній сфері провокують подружню невірність, розлучення та руйнують інститут родини.

Ключові слова: християнська родина, подружня любов, самовідданість, інформаційний простір.

Olga Lypka. Christian Family in the Information space: a response to the challenges of our time

The paper reveals challenges of informational which informational space raises before Christian Family. The author analyzes teachings of Catholic theologians and philosophers of XX century about family and states that they prove its everlasting value and congruity to the human nature in modern conditions too. Propagated by the media permissiveness and hedonism in the sexual sphere provoke misconduct, divorce and destroy the institution of the family.

Key words: Christian Family, conjugal love, self-denial, Information space.

Від дня проголошення незалежності Україна декларує свою спрямованість на побудову демократичного суспільства. Розмірковуючи над тим, яку роль виконують засоби масової інформації в демократичних суспільствах, слід, зокрема, відмітити, що вона не зводиться виключно до висвітлення суспільно-важливих подій. Мас-медіа формують специфічний інформаційний простір, ключовими характеристиками якого є необмеженість просторовими рамками, незавершеність, постійне доповнення і реінтерпретація інформації. Інформаційний простір став реальністю, в якій ми живемо. Під різними кутами зору його досліджують українські учені. Оскільки важливою

спільнотою життя людей є родинна спільнота, актуальним є питання про те, як їй “живеться” в інформаційному просторі.

Родинна тематика у різноманітних аспектах (відношення між чоловіком і жінкою, батьками і дітьми, розподіл обов’язків тощо) була у центрі зацікавлень мислителів, починаючи ще від давньої індійської літератури та конфуціанства у Китаї. У ХХ ст., з огляду на “сексуальну революцію”, традиційна сім’я почала втрачати свою провідну роль у будівництві стосунків. На початок ХХІ ст. ми пожинаємо плоди так званої свободи: величезна кількість розлучень, ще більше абортів, поширення СНІДу та інших хвороб, які передаються статевим шляхом тощо. “Суспільство витрачає дуже великі кошти на порнографічну індустрію, яка остаточно нищить психіку молодих людей і призводить до різних патологій. Загальносвітова індустрія абортів намагається нав’язати людині свій погляд на життя, його захист та охорону” [2].

Про значущість проблем сім’ї у світовому масштабі свідчать щорічні Міжнародні конгреси родини, в яких беруть участь медики, філософи, богослови, священнослужителі, державні службовці. Показово, що у травні 2006 р. такий конгрес відбувся у Києві. Тематика доповідей – від загальних світових тенденцій міграції родин, зростання кількості нуклеарних сімей, низької народжуваності (Френсіс О’Доннелл [10], Айнарс Бастікс[1]) до конкретних проблем розвитку прородинної політики в українській державі (Ю. Павленко [11]). При Українському Католицькому Університеті у 1997 р. створено Інститут родини та подружнього життя, одне із завдань якого – реабілітація сімейних цінностей. Завдяки праці співробітників цього інституту маємо в українському перекладі важливі документи Католицької церкви та її Понтифіків про шлюб та сім’ю, а також праці відомого філософа і богослова Д. фон Гільдебранда, в яких здійснено аналіз подружньої любові у світлі християнства і показано, якої самовіддачі вимагає ця любов [3]. Одне з останніх видань здійснено спільно з Інститутом наук про родину Католицького університету у Любліні. Тут виявлено суперечності українського законодавства про захист сім’ї [6], специфіку польської сімейної системи, проблеми, пов’язані з міграційними процесами тощо. Осмислення подружжя як Божого дару здійснив Д. Федорика і дійшов висновку, що “...перед Церквою та її вірними постає особливе й термінове завдання відновити розуміння священності подружжя та його відважного захисту” [14]. Виникає питання про те, чому і від чого необхідно сьогодні захищати подружжя та родину.

Мета роботи – проаналізувати деякі з викликів, які висуває перед християнською родиною інформаційний простір, та виявити слушність роздумів католицьких богословів та філософів, які обгрунтовують неминуще значення цінностей християнської родини.

Під інформаційним простором маємо на увазі сфери у сучасному суспільному житті світу, у яких інформаційні комунікації відіграють провідну роль. У цьому значенні поняття інформаційного простору зближується з поняттям інформаційного середовища. Інформаційний простір пов’язаний з функціонуванням інформаційно-комунікативної системи суспільства. Важливим для нас є питання про те, яку інформацію про родинне життя доносять різного роду мас-медіа до населення, як вона відображається на людських стосунках. Перегляд телесеріалів, деяких ток-шоу наводить на думку, що сім’я, ґрунтується на вірності подругів, взаєморозумінні та взаємоповазі, є чимось застарілим, таким, що вичерпало себе і заважає рухатися вперед. Постійна зміна партнерів, інтимні стосунки без любові приймаються як щось нормальне, звичне. Реклама презервативів та інших засобів контрацепції створює враження, що невіпорядковані сексуальні стосунки можуть бути безпечними. Вільний доступ до порнографічних сайтів та реклама з еротичними сценами розпалюють хтивість та заохочують до статевих стосунків. Ще кілька десятиліть тому Д. фон Гільдебранд слушно зазначав, що “...дві фундаментальні помилки поширені у наш час. Перша – це фетишизація науки, а друга – журналістська ментальність, яка полягає у тому, щоб буквально усе було відкрите і доступне всім” [4, с. 11]. І ця “всевідкритість” і “вседоступність” у статевій сфері є реальною загрозою для побудови міцної родини.

Представник ООН Френсіс О’Доннелл на ХХІІ Міжнародному Конгресі у Києві ствердив, що: “Родина – це універсальна цінність, яку охороняє і підтримує ООН: родина перетворює дітей на відповідальних, турботливих дорослих; саме в родині бере початок людська гідність, самоідентичність, честь і зрілість; родина – це найперше джерело спільності та співчуття між людьми, любові й

мудрості; це найпевніша запорука щастя, здоров'я, добробуту і соціальної єдності” [10, с. 52]. Тільки треба додати, що усе це відбувається у родині, заснованій на любові і взаємоповазі. Впродовж століть такі родини формувалися, зокрема, у християнському середовищі.

Що може сьогодні відповісти християнство на виклики інформаційного простору? Чи цінності, які проповідував Христос, вичерпали себе?

З'ясовуючи відповіді на ці запитання, ми спираємося на вчення Католицької церкви. Зрештою, воно представляє загальну тенденцію християнства. Обсяг цієї роботи не дає змоги вникнути у деякі відмінності, які існують в інших конфесіях.

Родиною вважається соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які, зазвичай, перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

“Присутність Христа робить родину християнською. Сім'я, яку прикрашає любов, співчуття і ніжність, — це місце, яке охоче відвідують ангели і де прославляється Бог” [13, с. 14]. У сучасній “культурі смерті” ці слова звучать якось по-дитячому, відкрито і просто. Проте саме це усвідомлення присутності Христа лежить в основі християнської родини. На жаль, сьогодні воно витісняється і “затирається” в різний спосіб, починаючи від того, що основою щасливого сімейного життя вважається матеріальне забезпечення, і до усієї пропаганди гедоністичної насолоди у статевій сфері. Мовчання у відповідь було б знаком згоди. Тому, як зазначає З. Носовський: “Католицька Церква може пишатися тим, що два останні Понтифіки – Іван-Павло II і Бенедикт XVI – належать до найвизначніших речників нового підходу до людського тіла, статевості та шлюбу. ... У 129 катехизах, виголошуваних щосереді впродовж 1979–1984 рр., Іван-Павло II представив нам дивовижне “богослов'я людського тіла”, яке ... стало чи не єдиною, справді зрілою відповіддю християн на сексуальну революцію XX ст.” [9, с. 112]. Так само папа Бенедикт XVI свою першу енцикліку “Deus caritas est” присвятив роздумам про любов. Він визнав, що у минулому Католицька Церква без належної поваги ставилася до людського тіла й статевості. Папа показує, що подружня єдність чоловіка та жінки є прообразом кожної любові, зокрема й Божої, – до людських істот. Іван-Павло II стверджував, що взаємна любов у подружжі – це образ внутрішнього життя самого Бога, адже ця любов є не чимсь іншим, як виявом сопричастя двох осіб [9, с. 112–113].

Учення цих двох Понтифіків, вочевидь, не виникло на порожньому місці, а ґрунтується на попередній християнській традиції. Папа Лев XIII зазначав: “Господь наш Ісус Христос підніс подружжя до гідності таїнства. Він дав силу чоловікові і жінці досягти святості в подружньому стані, оберігаючи їх і зміцнюючи небесною ласкою, яку так щедро дарують Його заслуги; в чудовий спосіб, роблячи подружжя прикладом містичного союзу між Собою і Своєю Церквою, Він не лише удосконалив природну любов, але й зробив природно нерозривний союз одного чоловіка та однієї жінки набагато досконалішим через узи небесної любові” [8, с. 14]. Читаємо в апостола Павла: “Чоловіки, любіть своїх жінок, як Христос полюбив Церкву” (Еф. 5:25). Христос же полюбив так, що життя Своє віддав, аж до смерті. Отож, любити аж до готовності віддати своє життя, – ось до якої досконалості закликає християнство. Д. фон Гільдебранд, якого папа Пій XII називав доктором Церкви XX ст., писав: “Жодне природне людське благо не було так високо вознесене в Новому Завіті. Жодне не було вибране, щоб стати одним із семи таїнств. Жодне не було наділене честю безпосередньо брати участь в установленні Царства Божого” [3, с. 21]. Як часто християни сьогодні замислюються над цим?

Варто погодитись з З. Носовським у тому, що “...для багатьох віруючих шлюб є винятково земною реалією, що не має особливої ваги для стосунків людини з Богом. Питання християнського ставлення до шлюбу здається їм питанням про те, як упорядкувати мирські, земні справи, як провадити своє повсякденне життя” [9, с. 113]. З таким підходом доволі легко підпасти під вплив того, що пропагується мас-медіа, – не можеш упорядкувати повсякденне життя з одним партнером, то слід змінити його на іншого. Виходить, що людина сама влаштовує своє життя, що Бог не має впливу на цю сферу.

Д. фон Гільдебранд, вивчаючи особливості подружжя, зазначає, що "...цілком незалежно від чуттєвості подружжя любов сама по собі означає цілком новий тип любові. Вона містить унікальне взаємне самовіддання, що є визначальною характеристикою цього типу любові. Правда, що в кожному з типів людина віддає себе в той чи інший спосіб. Але тут віддання є абсолютно повним і остаточним. Не лише серце, але ціла особистість дається іншій" [3, с. 11]. Така повна самовіддача є ознакою зрілості, і людина поступово "доростає" до здатності цілковито віддати себе. Це вимагає часу і праці над собою у духовній сфері. Любов може раптово спалахнути, але вона не пройде тест на витривалість у часі, якщо не житиметься взаємним цілковитим відданням двох осіб. Немає кращого прикладу до наслідування, аніж життя Ісуса Христа, який віддав себе аж до смерті на хресті.

Д. Федорика присвятив окрему статтю аналізу дарчого характеру подружжя. Спершу показавши, чим є дар як такий, філософ послідовно обґрунтовує унікальні прикмети подружнього дару. Він нагадує відомі факти, про які мало говорять нині. "Любов "приходить" до нас, ми стаємо "жертвою" любові. Вона приходить зненацька і "захоплює" нас. Найрізноманітніші вислови, що з часом увійшли у скарбницю поетичної творчості, свідчать про це саме: подружжя любов не є чимось, що можна викликати самотужки... Радість та блаженство, які приходять з любов'ю й товаришать їй, можуть перетворитися на самостійний об'єкт намірення і тому стати спокусою до гріха. Наскільки наша цікавість перемикається з іншої особи на нашу радість, наше щастя чи наше задоволення, настільки ж ми перестаємо приймати й починаємо привласнювати. Навіть у так званій культурі смерті навряд чи можна знайти більш вагому причину поширеної нечутливості до унікальної та неповторної дорогоцінності інших осіб, аніж та настанова, в якій наше власне задоволення стає першочерговим та визначальним мотивом наших взаємин з іншими людьми. Такий підхід до інших є прямою протилежністю чесноти чистоти. Саме таке ставлення просто-напросто унеможливорює сприйняття дорогоцінності кожної іншої особи і стоїть на заваді розуміння, що кожна така особа — вже тому, що вона є іншою особою, — є дарунком для мене, як про це повчає Іван Павло II у своїй енцикліці "Євангелія життя" [14]. Знаменним є те, що сучасні психологи, стикаючись з проблемою розлучення, розробляють шляхи виходу з сімейних криз, і ці шляхи, ґрунтуючись на вивченні природи людини, приводять до порад, які давно вже були практиковані християнством. Наприклад, щоб досягти гармонії всередині себе та з оточуючим світом, радять йти шляхом самоспостереження, самопізнання, самоприйняття і прийняття інших. І на етапі самоприйняття, властиво, йдеться про те, щоб збагнути свою унікальність і неповторність, що в результаті відкриє нам унікальність інших осіб, і також те, що вони є для нас даром. Популярність таких видань Г. Чепмена, як "П'ять мов подружньої любові", "П'ять мов любові до дітей" та ін., виявляє, що насправді люди шукають глибоких, гармонійних, повних любові стосунків, але так мало про них інформують у мас-медіа.

Д. Федорика зазначає, що "...у нашому гедоністичному світі, характерною ознакою якого є так звана споживацька ментальність, надзвичайно важко, якщо практично неможливо пояснити цю особливу тайну подружжя як найтіснішого єднання двох аж до їх ставання чимось одним. Ця правда зводиться у такому світі лише до зауваження вимог та наслідків такої єдності. Він вбачає у ній прояв мазохізму, адже перед кожним з подругів постає вимога вмерти для себе, щоб жити як одне ціле" [14]. Як можна вмирати для себе, якщо навколо звучить, що для себе треба вибирати все найкраще, — починаючи від пральних порошоків та шампунів і до розкішних відпочинкових баз. Визначальними принципами життя культури смерті є самозадоволення і самоактуалізація. Натомість, згідно з відомим богословом Луї Бує, аскетизм подружнього життя полягає у постійних зусиллях зробити так, щоб наше его потіснилося перед волею іншої особи. А це неможливо без самозречення. Отже, такий "елемент хреста" у шлюбі. У жодному іншому людському союзі немає цього відчуття вічної незрілості, яке зумовлене неминучою розбіжністю між словами шлюбної обітниці (любов, вірність і чесність, доки смерть не розлучить нас) і вузькістю повсякденного горизонту [9, с. 119].

"З усіх земних союзів подружжя любов є найбільш яскравою формою *я-ти* взаємин. Кохана людина стає об'єктом наших думок, почуттів, бажань, надій та прагнень, вона стає центром нашого життя у сфері створених благ. Той, у кого серце наповнене такою подружньою любов'ю, живе не тільки з коханою людиною, але для неї" [3, с. 11]. Проте Д. фон Гільдебранд наголошує, що

“...подружня любов ще не є подружжям, хоча вона і містить в собі змістовну предтечу його суті. Подружжя – це реалія об’єктивного порядку, встановлена лише урочистим актом, і передбачає формальний акт волі: двоє осіб явно віддають себе один одному, повністю підтверджуючи це віддання на ціле своє життя. Подружжя є вповні реалізоване, коли обидва партнери внаслідок цього акту завершують це віддання в тілесному єднанні. Подружжя – це спільнота об’єктивної дійсності, що включає в себе двох осіб і раз встановлена, триває як така незалежно від почуттів чи ставлень партнерів одне до одного, хоча вона накладає на них специфічні обов’язки” [3, с. 16–17]. Важливо ще раз відзначити, що подружжя – це акт волі і віддання на ціле своє життя. Тому в жодному випадку так звані “громадянські шлюби” або “життя на віру” не можуть розцінюватися як своєрідна “альтернатива” подружжю. В останні десятиліття така форма співжиття набула популярності і є ще одним підриванням стабільності подружжя. З огляду на це, Папська рада у справах сім’ї у 2000 році видала документ “Сім’я, подружжя та “життя на віру”, в якому детально аналізуються соціальні, особисті, культурні аспекти “життя на віру”, а також проблеми, які постають у зв’язку зі зрівнянням шлюбу та “життя на віру”. Зокрема, у документі зазначається, що “життя на віру не передбачає подружніх прав та обов’язків, і воно не відзначається стабільністю, яка ґрунтується на шлюбних узах. Для нього характерна тверда постанова не брати на себе жодних зобов’язань. У результаті цього визначальною рисою життя на віру є нестабільність, яку породжує можливість припинення співжиття. Існує також певна більш-менш виразна “обіцянка” “взаємної вірності”, але на час тривання стосунків” [12, с. 239]. Один лиш цей аргумент виявляє, наскільки далекі між собою життя на віру та подружжя. В основі подружжя є єдність в любові і вірності аж до смерті. Нині ж “культура кохання, типова для традиційної сім’ї, заснованої на любові, вірності й відданості, підміняється культурою заперечень і смерті, що призводить до розлучень, абортів, співжиття без певних зобов’язань, неповних сімей, позашлюбних дітей” [1, с. 66].

“Оскільки подружжя за своєю природою є насамперед спільнотою любові, смисл фізичного єднання не обмежується лише його однією функцією – дітородженням. ... Його смисл – це передусім творення величної спільноти любові, в якій, згідно зі словами нашого Спасителя: “Двоє будуть одно в одному тілі” [3, с. 18]. Нерозуміння цього смислу приводить до розлучення ті пари, які з певних фізіологічних причин не можуть мати дітей. Загалом розлучення у такому випадку вважається виправданим. Але ж, як писав Д. фон Гільдебранд: “...навіть якби з якоїсь причини, поза сферою людського впливу, стало очевидним, що дітородження неможливе, фізичний союз між чоловіком та жінкою все ж зберігає свою суб’єктивну важливість та притаманну йому красу. Хіба подружня любов не є сама в собі настільки величною, щоб освятити та бути достатньою підставою для цього зв’язку?” [3, с. 19]. Кожна правдива любов володіє безмежною духовною плідністю, і подружня любов знаходить притулок у цій духовній плідності цілком незалежно від дітородження.

Але культура смерті і тут простягає “руку допомоги” у вигляді сурогатного материнства, запліднень у пробірках тощо. Сьогоднішні технології вимагають витіснити кохання за допомогою численних маніпуляцій, не лише для того, аби знищити життя та нормальні функції людського тіла, створені Богом, а й для штучного початку й закінчення людського життя. Як зазначає Л. Гридковець: “...проблема сучасного суспільства полягає у тому, що ми перестали розуміти містерію народження дитини, цінити дивовижу цього акту. Ми безсоромно втручаємося в замисли Творця, поступово перебираючи на себе Його функції. Проте, чим більше ми хочемо стати Богами, тим більше наступні покоління втрачають подобу Богу, вдовольняючись подобою нашою. Ми починаємо вирішувати, коли, як і за яких обставин має народитися дитина” [5, с. 221]. А це втручання у сферу компетентності Бога. Папа Іван-Павло II у Листі до сімей писав: “Батьки повинні хотіти нове людське створіння так, як хоче його Творець: заради нього самого. Наша людська воля завжди і невідворотно підвладна законові часу та змін, тоді як Божа воля – вічна. У книзі пророка Єремії читаємо: “Перш, ніж я уклав тебе в утробі, я знав тебе, і перш, ніж ти вийшов з лона, освятив я тебе” (Єр. 1, 5). Так генеалогія особи пов’язана з вічністю Бога, і лише тоді з людським батьківством і материнством, яке здійснюється у часі. Вже у момент свого зачаття людина покликана до вічності у Бозі” [7, с. 130–131].

Підсумовуючи, слід сказати, що нинішні умови розбудови інформаційного суспільства не сприяють інтеграції родинного життя. Пропагується і реалізується утилітарний підхід до життя, коли кожен дбає про своє. За цих обставин Католицька Церква устами своїх Понтифіків, богословів та філософів не перестає нагадувати про велику цінність християнської родини.

Розуміючи, що знищення або знецінення сім'ї – це великий крок у напрямку анулювання любові у світі, у своїх працях вони висвітлюють, наскільки глибокою і подиву гідною є справжня подружня любов, і яким великим таїнством є подружжя. Такі цінності, як єдність у любові, вірність аж до смерті, самовіддання, вмирання для себе, не є популярними серед молодих людей. У суспільстві панує культура вічної юності та незрілості, що переноситься вже і в доросле життя, навіть більше, стає немовби загальноприйнятим зразком поведінки. Але, можливо, одне із пояснень полягає у тому, що ніхто не пробуджує у молоді бажання подивитися на приклад багатьох добрих і вірних подружніх пар. Чи, крім католицьких каналів і сайтів, хтось доніс до людей новину про те, що у жовтні 2008 року було зараховано до лику блаженних французьке подружжя Луї і Зелі Мартенів, батьків Малої Терези з Лізьє, яку десять років перед тим проголосили Вчителем Церкви. Інформаційний простір переповнений повідомленнями про чергові одруження і розлучення кінозірок, зірок шоу-бізнесу тощо. І так мало новин про подружжя, які святкують “срібні” та “золоті” ювілеї, проживши життя в любові та вірності. Незаперечним є той факт, що у процесі творення сім'ї відбулися кардинальні зміни. Але так само незаперечним є і те, що людина у своїй природі не міняється, – вона шукає вірної любові, і, не маючи поняття про її “справжнє обличчя”, задовольняється сурогатами, які пропонує інформаційний простір і навколишній світ. У цьому контексті роль мас-медіа неможливо перебільшити. Необхідно змінювати інформаційну політику щодо цінностей сім'ї на державному рівні. Без співпраці з церквами різних конфесій цей процес не буде плідним. Пошук оптимальних шляхів та форм такої співпраці є перспективою для подальших досліджень у цій сфері.

1. Бастікс Айнарс. Сім'я XXI століття, якою вона є? / XXII Міжнародний конгрес родини “Родина – спільнота любові” (Київ, 9–11 травня 2006 р.). – К., 2007. – С. 62–71. 2. Бучек Мар'ян, єп. Родина – універсальна цінність. / XXII Міжнародний конгрес родини “Родина – спільнота любові” (Київ, 9–11 травня 2006 р.). – К., 2007. – С. 45–50. 3. Гільдебранд, Дітріх фон. Подружжя: таємниця відданої любові / Дітріх фон Гільдебранд; пер. з англ. Г. Косів. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2003. – 40 с. 4. Гільдебранд, Дітріх фон. Статеве виховання / Центр Філософських Студій. Фонд Філософських та Гуманітарних досліджень. – Львів: Львівська Богословська Академія, 2000. – 27 с. 5. Гридковець Л. Батьки як найважливіше джерело любові / XXII Міжнародний конгрес родини “Родина – спільнота любові” (Київ, 9–11 травня 2006 р.). – К., 2007. – С.220–227. 6. Гусак П. Права людини та сім'ї в контексті українського законодавства / Польська та українська сім'я перед викликами сучасності / упор. Ю. Горбанюк, Г. Кришталь, М. Хухра. – Львів, 2010. – С.17–27. 7. Іван Павло II, Папа. Лист до сімей / Вибрані документи Католицької церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Івана Павла II. – Том I. – Львів: Видавництво ЛБА, 2002. – С.130–131. 8. Лев XIII, Папа. Таємниця Божої Премудрості / Вибрані документи Католицької церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Венедикта XVI. – Львів: “Колесо”, 2008. – С. 9–32. 9. Носовський З. “Чоловіком і жінкою створив їх” (Бут. 1:27) / XXII Міжнародний конгрес родини “Родина – спільнота любові” (Київ, 9–11 травня 2006 р.). – К., 2007. – С.111–120. 10. О'Доннелл Френсіс. Родино, ким ти є у XXI столітті? / XXII Міжнародний конгрес родини “Родина – спільнота любові” (Київ, 9–11 травня 2006 р.). – К., 2007. – С.51–61. 11. Павленко Ю. Прородинна політика як політика держави. / XXII Міжнародний конгрес родини “Родина – спільнота любові” (Київ, 9–11 травня 2006 р.). – К., 2007. – С.75–80. 12. Папська Рада у справах сім'ї. Сім'я, подружжя та “життя на віру” / Вибрані документи Католицької церкви про шлюб та сім'ю від Лева XIII до Івана Павла II. – Том I. – Львів: Видавництво ЛБА, 2002. – С.239. 13. Уайт Е. Християнська родина / пер. з англ. – К.: Джерело життя, 1998. – 448 с. 14. Федорика Дам'ян. Божий дар подружжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання: <http://www.bohoslov.org.ua/distribution/post2807.html#p2807>.